

PAPER DETAILS

TITLE: Antropolojik Perspektiften Aciyi Anlamak

AUTHORS: Jale AVYÜZEN ZOBAR

PAGES: 212-220

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3010349>

Antropolojik Perspektiften Acıyı Anlamak

Jale AVYÜZEN ZOBAR¹

PhD. Candidate, Istanbul University, Department of Anthropology, (Orcid ID: 0000-0001-6410-0308)

Özet

Bu çalışma, Fransız antropolog ve sosyolog David Le Breton'un *Acının Antropolojisi* kitabını değerlendirmektedir. Breton, bu eserinde acı olgusunun biyoloji ve tıp alanlarıyla olan ilişkisini kültürel, toplumsal ve dinsel boyutlarıyla yeniden düşünür. Breton acının, ilk bakışta oldukça zıt gibi görünen tüm bu alanlardaki tezahürlerini ve birbiriyle olan ilişkilerini tartışır. Eserinde acının işlevlerini de ele alan Breton, acıya çok yönlü bir perspektifle yaklaşarak, okuyucusunu acı ile düşünmede baş başa bırakır. Kimi zaman acı bir tür iktidar aracıdır kimi zaman sosyal kabulün ve grup kimliğinin ortak zeminini oluşturur. Bireysel deneyimlerde kişinin gündelik hayat ile ilişkisini değiştiren acı, toplumsal ve kültürel alanlarda farklı anlamlara da bürünür. Acının bu çok yönlü yapısı, onu zorunlu bir şekilde yeniden ele almayı ve yorumlamayı gerekli kılar.

Anahtar Kelimeler: Acının antropolojisi, Sembolik acı, Kültür, Toplum, Beden

Understanding Pain from an Anthropological Perspective

Abstract

This study examines the book *Anthropology of Pain* by French anthropologist and sociologist David Le Breton. Breton reconsiders the relationship of the phenomenon of pain with biology and medicine in this work, along with its cultural, social, communal, and religious dimensions. Breton discusses the appearances of pain in all these fields and their relations with each other, even though they seem to be quite opposite. Breton, who also discusses the functions of pain in his work, approaches pain from a multifaceted perspective and leaves his readers alone to think about their pain. Sometimes, pain is a type of power tool, and at other times, it creates a common ground for social acceptance and group identity. Pain, which changes the daily life of the individual in personal experiences, takes on different meanings in social and cultural spheres. The multifaceted nature of pain makes it necessary to reconsider and interpret it.

Keywords: Anthropology of pain, Symbolic pain, Culture, Society, Body

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	Jale AVYÜZEN ZOBAR PhD Candidate, Istanbul University, Department of Anthropology
E-mail / E-posta	jale_avyuzen@hotmail.com
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	14.03.2023
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	25.04.2023
To Cite This Article / Kaynak Göster	Avyüzen-Zobar, J. (2023). Antropolojik Perspektiften Acıyı Anlamak, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol. 17, 212-220.

Antropolojik Perspektiften Acıyı Anlamak

İnsanın acıyla olan ilişkisi; onu yaşama biçimi, bazen ifade edişi ve belki de hiç ifade edemeyişi... Oldukça kişisel bir tecrübe olan acıyı sosyolojik ve antropolojik boyutlarıyla ele alan Fransız antropolog ve sosyolog David Le Breton'un *Acının Antropolojisi* (2022) kitabı, bu ifade edişlerin ya da edemeyişlerin peşine düşüyor. Türkçede *Bedene Veda* (1999), *Sessizlik Üzerine* (1997), *Ten ve İz: İnsanın Kendisini Yaralaması Üzerine* (2011) ve *Yürümeye Övgü* (2003) gibi eserleriyle tanınan ve ilk bakışta çok kişisel olarak görülebilecek konular üzerine çalışan Breton bu eserinde, acıyı antropolojik bir biçimde ele alarak acının kişisel olduğu kadar toplumsal ve kültürel de bir olgu olduğunu bize gösteriyor. İsmail Yerguz'un Fransızcadan Türkçeye çevirisiyle ilk baskısı 2003 yılında Sel Yayıncılık'tan çıkan kitap altı ana bölümden oluşur. "Acı Deneyimleri" adlı birinci bölümde yazar acının biçimlerini incelemektedir. "Acının Antropolojik Özellikleri" isimli ikinci bölümde acı ve antropoloji ilişkisi ele alınmaktadır. "Eyub ya da Anlam Arayışı" başlıklı üçüncü bölümde acının dinsel boyutları tartışılmaktadır. "Acının Sosyal Yapısı" isimli dördüncü bölümde acının sosyolojik bağlamı irdelenirken, "Modernite ve Acı" başlıklı beşinci bölümde acıya bakışın nasıl değiştiği sorgulanmaktadır. Çalışmanın "Acının Sosyal İşlevi" başlığını taşıyan altıncı bölümünde ise yazar, acının sosyal hayattaki işlevlerine dair örnekler sunmaktadır. Eserinde ağırlıklı bir şekilde tıbbi uygulamalardan söz etmiş olsa da yazarın asıl amacı, insanın acısıyla ilişkisini sorunsallaştırarak acının altında yatan sosyal ve kültürel yapıya dikkat çekmektir. Çünkü acı bir yandan işlevsel biçimde insanın tehdit karşısında geri çekilmesine ve savunma davranışı göstermesine yol açarak organizma olarak varlığını korurken, diğer yandan sembolik ve toplumsal yönleriyle dünyayla olan ilişkisini inşa etmesinin bir yoludur. Bu ilişkiyi doğrudan yansıtabilecek tek bir açıklama yoktur. Bu sebeple de yazar acı çeken insanın mahrem dünyasına girmeyi sağlayacak antropolojik bir bakışın önemine dikkat çekerek acının yapılarını çözümlemeye çalışır.

Acıyı insanın var oluşunun temel özelliği olarak ele alan Rey (2022), acının bedeni uyaran bir sistem olduğunu belirtir. Acı ile insan arasındaki bu organik ilişki günümüzde, Breton'nun da çokça vurguladığı üzere, bir değişim yaşamıştır. Günümüzde acının bilinemezliği, kaçınılması gereken bir olgu olduğu ve salt kişisel bir deneyimmiş gibi algılanması, acıya dair süren bir tartışmadır (Han, 2022, s. 42-48). Breton'un acı mefhumunun kişisel olduğu kadar başka insanlarla ilişkisel bir boyutunun olduğunu savunması, acının toplumsal özelliğine dair önemli bir itirazdır. Acı çeken insanın başkalarıyla ilişkilerini nasıl

yaşadığı veya yaşamak zorunda kaldığı üzerine de düşünmek gerekir. Zira acı başlı başına içsel bir deneyim değildir, bir o kadar performatif ve ilişkiseldir (Ahmed, 2019, s. 44). Acının bireysel bir deneyim şeklinde ele alınmasının onu araştırılmaz bir olgu olarak kabul eden seküler bir anlayışı doğurduğunu savunan Asad (2020), acı çeken öznelerin toplumsal aktörler olduğunu vurgulamaktadır. Tüm bunlarla birlikte duyularımız kültürel bir yaşamı barındırır. Çünkü duyular, yalnızca görünen anlamları taşımaz aynı zamanda kültürel inşalarla var olurlar (Pink, 2010, s. 337). Bu sebeple acı çekmek bedensel varoluşun bir parçası olduğu kadar sosyal kodların da simgesidir (Classen, 2010, s. 402). Fenomenolojik bir anlayışla duyuların kültürel yaşamını çözebileceğimize vurgu yapan Pink (2010), bu yolla toplumsal meselelerin de çözümü kavuşturulabileceğine dikkat çeker. Benzer bir şekilde, acıyı sosyal örgütlenmenin karakteristik bir özelliği olarak gören Davis de (1992) acının normalliğini hatırlatır. Böylelikle Davis (1992), acının sosyal hayatın bir parçası olduğunu kabul ettiğimizde işsizlik, kıtlık ve hastalıklar gibi pek çok toplumsal sorunu çözmeye dair adım atacağımızı belirtmektedir. Breton'un bu eseri de acı olgusuna antropolojik bir yaklaşım sunarak, bu alandaki çalışmalara önemli bir katkı sunmuştur.

Birinci bölümde acının bireysel yansımaları yer alırken, acı içinde yaşayan insanın kendi iç dünyasının ve toplumsal dünya ile kurduğu ilişkinin nasıl değiştiği tartışılır. Yazara göre, acı olgusu, kişinin bireysel denetim mekanizmasına zarar verdiği için toplumsal ilişkilerde de bir tür yabancılaşma meydana getirmektedir. Bu sebeple acı çeken insan toplumsal alandan uzaklaşarak yaşam ile arasına duvar örmektedir (Breton, 2022, s. 26). Acıyı çeşitli kategorilere ayıran yazar, bu yolla acının yoğunluğunun ve sebeplerinin birbirinden farklılaştığını ortaya koymaktadır. Böylelikle insanın duygu dünyasında acının yerini anlamak mümkün hale gelmektedir. Örneğin yazar, acının bir hastalıktan kaynaklanması halinde insanın nasıl etkilendiğini anlamak için hastanelerde etnografik gözlemler yapar. Hastalıklar, insanın acısını şiddetlendirirken, hasta ve refakatçi ilişkisi acıyı dönüştürmektedir. Yazara göre, hastalıktan kaynaklanan bir başkasına bağımlı olma durumu sebebiyle, insan acısı karşısında zayıf düşmektedir. Öte yandan Breton (2022, s. 32), kendisine eşlik eden refakatçi kişi aracılığıyla insanın iyileşmeye başladığını ve acının paylaştıkça hafiflediğini savunur. Bu çıkarımlarını hastanelerdeki gözlemlerine dayandıran yazar, doktorların tedavi deneyimlerini de veri olarak toplamıştır. Duyguların öneminin anlaşılması ve görünenin ötesine geçebilmek adına eser, antropolojik yöntemin sağladığı bilginin gerekliliğine de dikkat çekmektedir.

İkinci bölümde acının antropolojik özelliklerini ele alan yazarın temel argümanı acının sosyal, kültürel ve kişisel eksenlerle bir arada düşünülmesi gerektiğidir. Çünkü acı, katıksız bir biçimde biyolojik değildir, kişisel ve toplumsal anlamların yankılandığı yerdir. İnsanın acısıyla olan ilişkisi kültürel ortamla birlikte değerlendirildiğinde acının taşıdığı anlamlar görünür hale gelir. Çünkü acı, toplumsal bir aktör olarak kişinin kendisinden ve sosyal alışkanlıklarından beslenir (Breton, 2022, s. 39). Bu sebeple acı çeken insan; kültürel bağlam, kimlik, kişisel yaşam, dinsel değerler gibi pek çok faktörün etkisi altındadır. Acıyı açık seçik ve pürüzsüz kılmayan bu hususlar, insan bedeninde bir araya gelince toplumsal boyut kaçınılmaz bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Nihayetinde, toplumların acı olgusuna karşı geliştirdiği kültürel müdahaleler ve tedavi yöntemleri bedenin alanından türerken, ortaya konulan bu uygulamalar toplumların sosyal imgeleminde kendisine yer bulur. Tüm bu etkinlikler etnografik araştırmalarla ele alınmalıdır çünkü acı kültürel bağlamlara göre değişen koşulları barındırmaktadır. Bu açıdan acıya dair “ne kadar toplum varsa, bu bilgilere dayanan o kadar farklı temsil ve etkinlik” vardır (Breton, 2022, s. 52).

Eserin üçüncü bölümünde acının dini boyutlarına yer verilmiştir. Yazar, acının kültürel bir olgu olduğu iddiasını tartışırken, tezini verdiği farklı örneklerle savunur. Örneğin, acı dinsel açıdan farklı inanç sistemlerinde değişen anlam ve öneme sahiptir. Dinsel bağlamda acı, tanrının buyruğuna uygun bir yaşam biçimi yaratma amacına hizmet etmektedir (Breton, 2022, s. 73). Bu bağlamda dinsel sistemler, acıya yükledikleri anlam ve değerlerle çeşitli normlar ortaya koymaktadır. Yazar, bu duruma semavi dinlerden örnekler verir. Kutsal kitap metinlerinde acının değişen anlamlarını ele alan yazar, yaratılan anlamların acı karşısında nasıl güçlü bir paylaşım sağladığını açıklamaya çalışmıştır. Örneğin, Yahudilikte hak etmediğini düşündüğü bir acıyı yaşayan kişi tanrıya isyan edebilirken, İslamiyet açısından böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü Müslüman için yaşamında çektiği tüm acılar doğumundan da önce kaderine yazılmıştır ve bu acılar iman gücünü denemeye yarayan bir tür sınavdır (Breton, 2022, s. 88). Anlaşılacağı üzere acı kültürel koşullara göre değişkenlik gösterirken, inanç sistemleri bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Sonuç olarak dinsel sistemlerin acıya karşı yarattığı anlamlar bir o kadar kültürelidir.

Dördüncü bölümde acının gündelik hayattaki yapısı, görünüşleri ve acının toplumsallığı tartışılmaktadır. Yazara göre toplumlar, acıyı kendi kültürel bağlamları ve dünya görüşleri kapsamında bir değer olarak görür. Toplumlar tarafından atfedilen anlamlar söz konusu toplumun acıyı anlamlandırma biçimiyle yakından ilgilidir. Çünkü bu anlamlar o

toplumun ortak kimliğinden, dünya görüşünden ve tarihinden azade değildir. Her toplumun acıya bu şekilde yaklaşmasının temel nedeni kolektif bir acı alanı oluşturmaktır. Bu yolla toplumlar kolektif bir acıyı tanımlayıp, buna karşı çeşitli ritüeller oluştururlar. Böylelikle acının taşıdığı kültürel anlamlar toplumsal alana yayılır. Acının kültürel anlamlarını aile ilişkileri bakımından da ele alan Breton (2022, s. 105), yetiştirilme tarzı ve cinsiyet gibi değişkenleri de ele alarak, acı karşısında önemli bir tartışma açar. Cinsiyetin acıyla olan ilişkisi toplumlara göre değişmektedir. Çoğu toplum, acıya karşı direnci erkek çocuk için ön plana çıkarırken, kız çocuklarında ise duygusallığa önem verir (Breton, 2022, s. 105). Bu tartışma, toplumsal cinsiyet rolleri açısından da önemlidir. Acısına teslim olma ve sessizlik kadın ile ilişkilendirilir ve bu sebeple duyarlılık bir kadın özelliği olarak görülür (Breton, 2022, s. 105-106). Erkekler için ise sert bir adam olma, kurallara karşı çıkma gibi kalıplar vardır. Öte yandan, esere farklı cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin acı deneyimleri dâhil edilmemiştir ve bu önemli bir eksikliktir. Acının politikası bakımından kimin acısının görünürlük kazandığı ve yaşamının “değerli” kabul edildiği önemli bir konudur (Ahmed, 2019, s. 33). Bu açıdan, farklı cinsiyet kimliklerinin normatif kimlikler içinde kendine yer bulamayışı acılarının üstünün örtülmesine ve yaşadıkları eşitsizliklerin derinleşmesine sebep olur (Ahmed, 2019, s. 195-196).

Beşinci bölümde acının moderniteyle birlikte uğradığı değişim ele alınmaktadır. Bu bölümde yazar, insanın acısıyla olan ilişkisinin moderniteyle birlikte zarar gördüğünü ve büyük oranda değiştiğini savunmaktadır. Acı yaşamın anlamını içermesi, deneyimlerin sonucunda bir tür güçlenme stratejileri barındırması bakımından insanın duygu dünyasında büyük bir yere sahiptir. Fakat günümüzde acının manevi ve kültürel anlamları giderek silikleşmektedir. Yazar’a göre, bunun temel sebebi modern tıp anlayışıdır. Tıbbi uygulamaların modernleşmesi acıyı biyolojikleştirmiş ve giderek de anlamsızlaştırmıştır (Breton, 2022, s. 156). Yazar bu bölümde acının bu değişimini tarihsel bir seyir içinde tartışmaktadır. Tıp uygulamaları acıyla mücadele etmede büyük bir kolaylık sağlamış olsa da acı giderek teknik bir mesele haline gelmiştir. Tıbbi pratikler ve anestezi imkânları acıya karşı toplu zihniyet değişimine ön ayak olmuştur. Yazar, acı olgusunu insanı insan yapan koşul olarak gördüğü için modern tıbbın tedavi yöntemlerine bir tür eleştiri getirmektedir. Çünkü tıp alanında bedenler sembolik özelliğinin dışında fizyolojik olarak ele alınmaktadır (Breton, 2022, s. 155). Bu durum, sağlık bilimleri alanında antropolojik bilginin ikincilleştirilmesine sebep olduğu gibi bedenlerin kültürel çoğulluğu da yok sayılmış olur. Nitekim bedenlerin kültürel çoğulluğunu kabul etmek, uygulanan tedavi yöntemlerini de yeniden gözden geçirmek anlamına gelir. Özetle Breton, acı

ve kültür ilişkisini yeniden düşünmeye, modern tıp bağlamında antropolojik bilginin önemli bir veri türü olduğuna dikkat çekmektedir.

Eserin altıncı bölümünde acı olgusunun toplumsal yaşam için nasıl bir uyarlanma taktiğine dönüştüğü tartışılmaktadır. Yazar bu bölümde, sosyal işlev ve anlamlar bakımından acının toplumsallığına dair örnekler sunmaktadır. Sosyal hayatta acı bazen bir denetim aracıdır bazen de bir topluluğun sembolik olarak devamlılığını sağlayan birleştirici güçtür (Breton, 2022, s. 200). Acı olgusu, bir topluluğu ortak referanslar etrafında birleştirerek, sosyal bağları kuvvetlendiren bellek yaratımına hizmet edebilir. Bu duruma inisiyasyon¹ acılarından örnekler veren yazar, acı çekmenin antropolojik olarak yarattığı radikal değişimleri ele alır (Breton, 2022, s. 197). Bir geçiş ritüeli olan erginlenme törenlerinde acı çeken insan, sosyal kabulü kazanarak, yetişkinliğe adım atabilir. Çekilen bu acılar insanı bir toplumsal dünyadan bir diğerine taşımaktadır. Özetle, acının kültürel ve toplumsal tezahürünün insanın bedeninde birleştiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Breton, karmaşık bir olgu olan acıyı kapsamlı biçimde ele alarak titiz bir eser ortaya koymuştur. Bununla birlikte acı, çoğunlukla fiziksel bir olgu olarak tartışılmaktadır. Yazar çok yönlü bir çalışma sunmuş olsa da toplumsal cinsiyet açısından acının farklı yaşanma şekilleri, evrimsel kökenleri ve psikolojik acı gibi konuların ele alınmaması, çalışmanın önemli bir eksikliğidir. Örneğin Türkiye’de kadın cinayetleri karşısında kadınlar ortak bir acıyı çekiyor gibidir. Bu ortaklık acının paylaşılmasının yanı sıra bir başka kadının aynı duruma düşmemesini, faillerin bulunmasını ve gerekli hukuki düzenlemelerin topluma kazandırılmasını talep eder. Acı olgusuna bunun gibi pek çok açıdan bakılarak, örnekler türetmek mümkündür. Bunun haricinde kimi zaman toplumların başına gelen büyük olay ve felaketler acının bürokrasi ve siyaset alanındaki etkinliğini kanıtlayabilir. Benzer bir şekilde toplumsal felaketler karşısında çoğunluk olarak vatandaşların ortak acıyı paylaşmaları, bir tür yas süreci gibidir. Kimi zaman bu tarz felaket yüklü acılar birlik ve beraberlik gerektiren dayanışma zeminleri yaratabilir. Bu açıdan toplumsal acılar da tartışılmalıdır. Örneğin Türkiye’de çok yakın bir zamanda meydana gelen Kahramanmaraş depremlerinde büyük bir afet yaşanmıştır. Binlerce insanın hayatını kaybettiği bu afetlerde acı, yalnızca o bölgedeki insanları etkilemediği gibi toplumun geri kalan kesimi de bu acıya ortak olmuştur.

Depremi yalnızca tektonik bir hareket olarak gören iktidar alanlarına ve egemen bilim anlayışına karşı antropolojik ve sosyolojik bilgiye yer açılmasının önemi daha görünür olmuştur. İklim krizi, deprem ve sel gibi büyük afetleri yalnızca temel bilimlerin alanı olarak görmek, o alanlara dair alınacak önlemleri de sınırlandırır. Afetlerden salgın hastalıklara kadar birçok mücadelenin olduğu günümüz dünyasında antropolojik yaklaşımla meseleleri ele almak bir tür zorunluluktur. Böylelikle yaşanan acılar fiziki bağlamdan öteye geçerek, acının mekânsal ve kültürel izlekleri açığa çıkabilir. Antropolojik bilginin yeniden ivme kazanmasıyla görünenin dışındaki duygu durumlarını açığa çıkarmak ve yaşanan olaylara karşı eleştirel bir okuma yapmak mümkündür. Bu açıdan eser, antropolojik bilginin gerekliliği konusunda oldukça başarılıdır. Özellikle acı konusunda hekimler tarafından antropolojik bilginin tanınmamasına dair bir tür itiraz barındıran bu eserde, yazarın hastane ziyaretleri ve doktorlarla yaptığı görüşmeler ön plana çıkarılabilir (Breton, 2022, s. 209-210). Eserde yazar, önerdiği yöntemle okuyuculara duyguların antropolojik olarak ele alınışının önemini ve etnografik gözlemlerle görünenin ötesine geçmenin mümkün olduğunu gösterir. Çalışma, gündelik hayatın içinden ve insan ilişkilerinden yola çıkarak üretilen antropolojik bilginin etkinliği ve gerekliliği konusunda ilham vericidir. Sonuç olarak, yazar toplumsal, dinsel, kültürel ve tıp alanlarında acının arkeolojisini yaparak, bütünlüklü bir çalışma ortaya koymuştur.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Financial Support: Yazar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | The author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was prepared by the author alone.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the author.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazar, makalenin tüm süreçlerinde ViraVerita E-Dergi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ViraVerita E-Dergi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın ViraVerita E-Dergi'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The author declares that he complies with the scientific, ethical, and quotation rules of ViraVerita E-Journal in all processes of the paper and that he does not make any falsification of the data collected. In addition, he declares that ViraVerita E-Journal and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than ViraVerita E-Journal.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. (2019). *Duyguların Kültürel Politikası* (3. Baskı). (S. Komut, Çev.). Sel Yayıncılık. (Özgün eser basım 2004).
- Asad, T. (2020). *Sekülerliğin Biçimleri Hristiyanlık, İslamiyet ve Modernlik* (3. Baskı). (F. B. Aydar, Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 2003).
- Eliade, M. (2022). *İnisiyasyon, Ayinler, Gizli Cemiyetler* (1. Baskı). (A. Meral, Çev.). Doğu Batı Yayınları. (Özgün eser basım 1958).
- Breton, D. L. (2022). *Acının Antropolojisi* (5. Baskı). (İ. Yerguz, Çev.). Sel Yayıncılık. (Özgün eser basım 2000).
- Classen, C. (2010). Foundations for an anthropology of the senses. *International Social Science Journal*, 49(153), 401–412.
- Han, B. C. (2022). *Palyatif Toplum Günümüzde Acı* (1. Baskı). (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 2020).
- Davis, J. J. (1992). The anthropology of suffering. *Journal of Refugee Studies*, 5(2), 149-161.
- Pink, S. (2010). The future of sensory anthropology/the anthropology of the senses. *Social Anthropology*, 18(3), 331–333.
- Rey, R. (2022). *Acının Tarihi* (1. Baskı). (A. Meral, Çev.). Albaraka Yayınları. (Özgün eser basım 1998).

ⁱ İnisiyasyon kavramı, geleneksel toplumlarda bir tür erginlenme anlamına gelen törenler bütünüdür. Bir ritüel olarak inisiyasyon, “öznenin dinsel ve sosyal statüsünü kökten değiştirmeyi amaçlayan sözlü öğretisi ve ayinlerin tümü” anlamına gelmektedir (Eliade, 2022, s. 14).